

สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ ชุมชนวัดพระธาตุดอยหยวก จังหวัดพะเยา

การพัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

Developing the temple area as a learning center for creative culture
by the community participation process.

นภาพร หงษ์ทอง และคณะ

Naporn Hongthong, et al.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus

สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ ชุมชนวัดพระธาตุดอยหยวก จังหวัดพะเยา

การพัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

Developing the temple area as a learning center for creative culture
by the community participation process.

คำนำ

เอกสารชุดความรู้ “สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ ชุมชนวัดพระธาตุคอยหยวก จังหวัดพะเยา” เป็นผลงานส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปีงบประมาณ 2567 และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในการศึกษาและเรียนรู้การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลและจัดทำหากมีข้อผิดพลาดบกพร่องประการใด คณะผู้จัดทำต้องขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

นภาพร หงษ์ทอง และคณะ

แผนที่เดินทาง

ชุมชนวัดพระธาตุคอยหยวก

แผนที่ฉบับนี้แสดงให้เห็นภูมิทัศน์โดยรอบของชุมชนที่ประกอบด้วยบ้านหมู่ ๖ และบ้านดง หมู่ ๑๓ โดยมีจุดศูนย์กลางคือวัดพระธาตุคอยหยวก

ลักษณะทางกายภาพ

ทิศเหนือ ติดกับ บ้านดง หมู่ที่ ๓ ตำบลบง และแม่น้ำปาว
ทิศใต้ ติดกับ บ้านหมู่ ๖ ตำบลบง
ทิศตะวันออก ติดกับ บ้านดง หมู่ที่ ๔ ตำบลบง
ทิศตะวันตก ติดกับ ป่าชุมชน อุทยานแห่งชาติแม่ปืม และอุทยานแห่งชาติภูหิน

พื้นที่สำคัญของแผนที่นี้คือ **พื้นที่นาพระเจ้า** จำนวน ๒ แปลง

กิจกรรมเรียนรู้การทำสื่อเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรม
ที่มา : คณะผู้วิจัย เรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน”
และคณะผู้วิจัย เรื่อง นภาพรเจ้า : “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดพระธาตุคอยหยวกตำบลบง อำเภอปง จังหวัดพะเยา”

สารบัญ

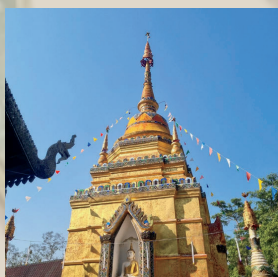
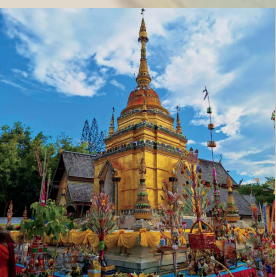
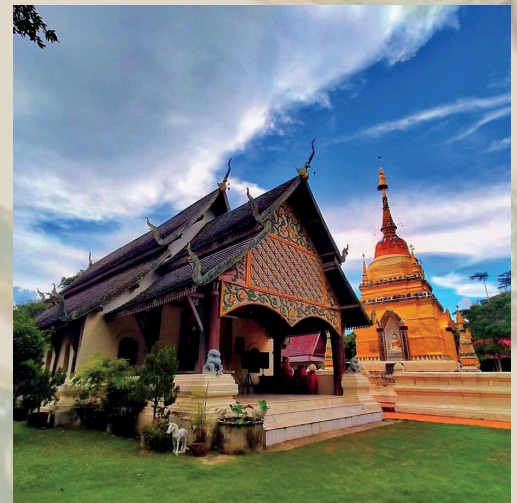
เรื่อง	หน้า
คำนำ	3
สารบัญ	4
ประวัติโดยสังเขป	5
ภูมินาม ตำนานวัดพระธาตุดอยหยวก	6
ทุนทางวัฒนธรรม	8
ปราชญ์ชุมชน	12
ประเพณี และพิธีกรรมดั้งเดิม	13
กระบวนการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ ฯ	14
กิจกรรม “สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ชุมชน วัดพระธาตุดอยหยวก”	15
กิจกรรม “การจัดตั้งศูนย์สมุนไพรท้องถิ่นและพัฒนาสวนป่าสมุนไพร”	16
กิจกรรม “อดีต ปัจจุบัน อนาคต : การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัดพระธาตุดอยหยวก”	17
กิจกรรม “การทำสื่อเผยแพร่ประวัติความเป็นมา มรดกวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของวัดพระธาตุดอยหยวก”	18
กิจกรรม “ชวนน้องฟังธรรม”	20
กิจกรรม “การสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัด โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน”	21
องค์ความรู้จากการวิจัย	22
รายการอ้างอิง	24

ประวัติ โดยสังเขป

วัดพระธาตุคุดอยหยวก ตั้งอยู่ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา บนถนนสายปง-เชียงใหม่ โดยมีชุมชนบ้านหนูนและบ้านดงเป็นชุมชนใกล้เคียงที่ดูแลวัดสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขา มีแม่น้ำมาวเป็นสายน้ำหลักชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตหลัก ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ยาสูบ ถั่วลิสง และพืชผัก

ประวัติความเป็นมาของพระธาตุคุดอยหยวก ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างและผู้สร้างพระธาตุคุดอยหยวก ทราบเพียงว่าราวปี พ.ศ. 2460-2467 มีพระสงฆ์จากเชียงใหม่จาริกมาพบ ต่อมา สร้างอุ้นและนางหย่ง คหบดีผู้บูรณะวัดพระธาตุขิงแกงได้บูรณะวัดพระธาตุคุดอยหยวกต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2470-2476 และมีการบูรณะอีก 2 ครั้งจนถึงปัจจุบัน

แต่เดิมนั้น พระธาตุคุดอยหยวกมีอีกชื่อหนึ่งว่า “พระธาตุภูเตม” สันนิษฐานว่ามาจากการนำปูนมาเติมองค์พระธาตุเป็นประจำทุกปี เติมองค์พระธาตุเป็นสีขาว ก่อนถึงงานประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุเจ้าอาวาสและกรรมการวัดจะจัดหาปูนขาวให้ชาวบ้านช่วยกันเติมสี โดยผู้ชายเป็นผู้ทา และผู้หญิงช่วยตักน้ำ ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้สีวิทยาศาสตร์ ทาทับ และ ปิดทอง องค์พระธาตุเป็นสีทองทั้งหมด ทำให้ประเพณีดังกล่าวได้ยกเลิกไป และคนรุ่นใหม่แทบไม่รู้จักชื่อ “พระธาตุภูเตม” แล้ว

ภูมินาม

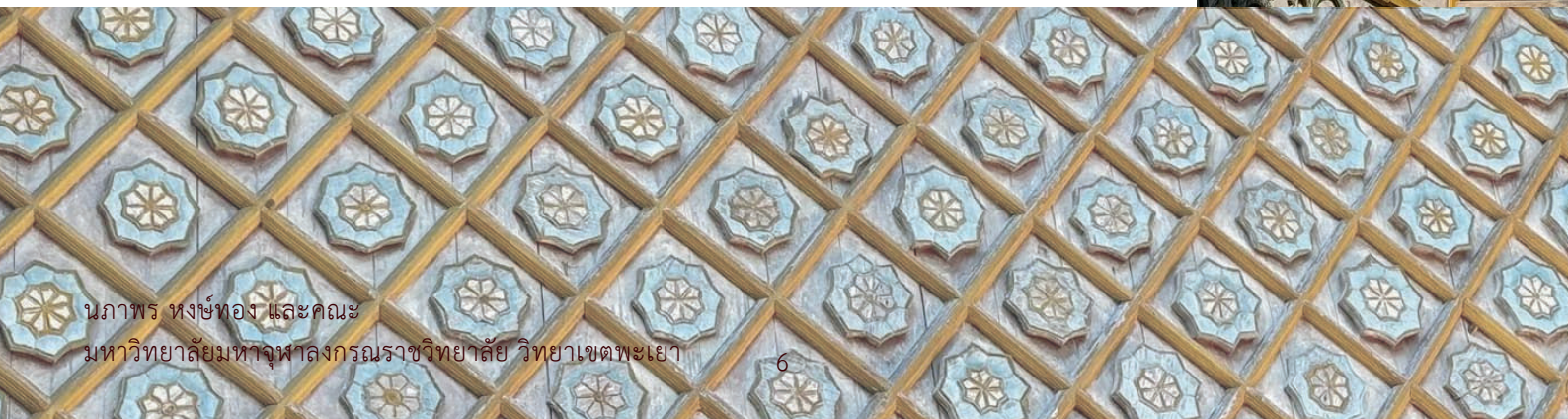
ตำนานวัดพระธาตุดอยหยวก

ครั้งหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจากวัดพระธาตุขิงแกงมาถึงดอยแห่งนี้ ซึ่งต่อมาคือวัดพระธาตุดอยหยวก ในขณะนั้นได้ทอดพระเนตรเห็นพญานาคตนหนึ่งซึ่งเข้าใจผิดคิดว่าพระพุทธองค์เป็นพญาครุฑ จึงมุดหนีลงไปซ่อน (ป่ง) ในอุโมงค์ใต้ดอยนี้

พระพุทธองค์ทรงแยมพระสรวลและตรัสกับพระอานนทว่า มีพญานาคหลบอยู่ใต้อุโมงค์ถ้า พญานาคตนนี้เป็นหลานของพญานาคชื่อ มรุสิกษิ ที่อยู่ในหนองเอี้ยง (กว๊านพะเยา) ซึ่งพระพุทธองค์เคยเห็นเล่นน้ำอยู่ด้วยกัน และเดินทางไปมาหาสู่กันเสมอ พระอานนท์จึงเรียกให้พญานาคออกมา

พญานาคได้แปลงกายเป็นชายหนุ่ม แล้วนำแผ่นหินจากเมืองนาคมาถวาย และขอขมาโทษ (ป่งโทษ) แก่พระพุทธองค์

พระองค์ประทานศีล 5 ให้ จากนั้นพระอานนท์ได้ทูลขอพระธาตุพระพุทธองค์ประทานเกศามา 1 เส้น พระอานนท์รับแล้วมอบให้ตาปะขาว (สันนิษฐานว่าเป็นพระอินทร์) เสร็จแล้วก็อันตรธานไป พระอินทร์จึงอัญเชิญพระเกศารัตนบุรจุไว้ ณ ดอยแห่งนี้

ภูมินาม

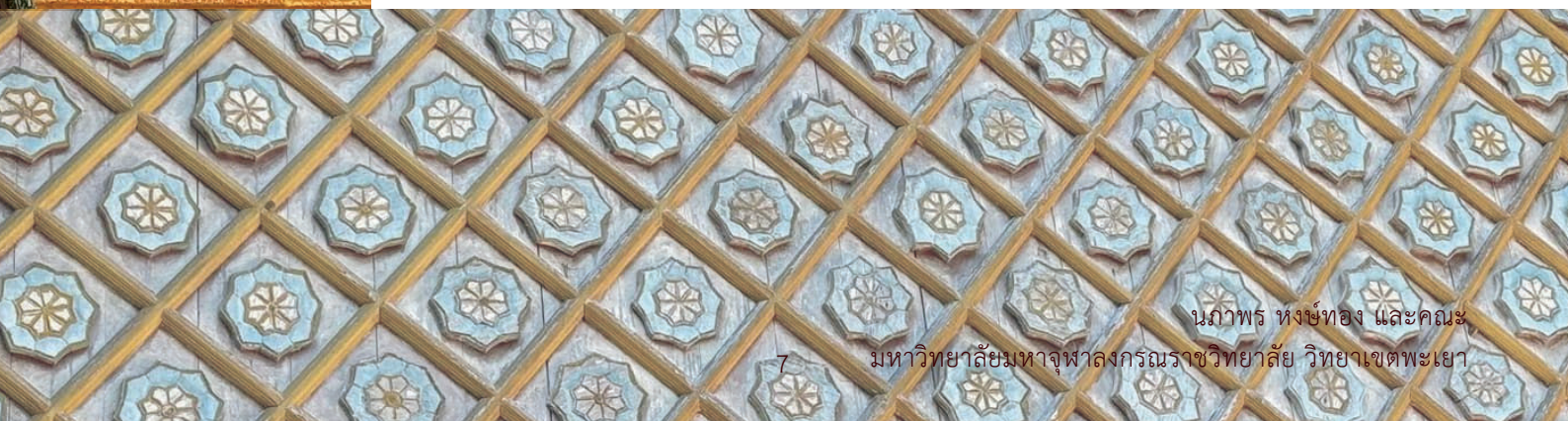
ตำนานวัดพระธาตุดอยหยวก

และเนรมิตสำเภาทอง ปราสาททองคำสูง 7 ศอก อาสนะทองคำกลางปราสาทแก้ว พร้อมด้วยหุ่นยนต์ป้องกัน 12 แห่ง แล้วมอบหมายให้วิษณุกรรมเทพบุตรชื่อ “ชิปะ” และพญานาคช่วยกันรักษาพระธาตุจนตราบ 5,000 พระวัสสา พระพุทธองค์ตรัสสั่งพระอานนท์ว่า เมื่อพระองค์นิพพานแล้ว ให้เอากระดูกริมตาขวามาเติมไว้ที่เกศานั้นด้วย และสถานที่นี้จะมีชื่อว่า “พระธาตุภูเติม” ในภายหน้าจะมีผู้มีบุญญาธิการมาสร้างพระธาตุขึ้นแก่งก่อนแล้วจึงมาสร้างพระธาตุแห่งนี้ให้เจริญรุ่งเรือง

เมืองนี้จะมีชื่อว่า “เมืองป่ง” โดยถือเอาตามนิมิตพญานาคที่หนีลงไปซ่อน (ป่ง) ในอุโมงค์ และการขมาโทษ (ป่งโทษ) ให้แก่พญานาค พระองค์ยังกำหนดเขตวัดพระธาตุทั้ง 4 ทิศ ๆ ละ 100 วา

ในช่วงประเพณีเข้าพรรษา ปีใหม่ ให้ผู้คนนำดอกไม้ ธูปเทียนของหอม มาสักการะ สรงน้ำองค์พระธาตุเพื่อความเป็นสิริมงคลสมบูรณ์พูนสุข ฝนตกต้องตามฤดูกาล [1]

ทุนทางวัฒนธรรม

วัดพระธาตุดอยหยวกเป็นโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์ของอำเภอปง จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ซึ่งมีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย และมีคุณค่าด้านต่าง ๆ ดังนี้

พระธาตุดอยหยวก

พระธาตุดอยหยวกเป็นโบราณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่า มีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ คือ พระเกศาและพระอัฐิจักขุ (ผมและกระดูกริมตาข้างขวา) ของพระพุทธเจ้าไว้ภายในองค์พระธาตุ

วิหารไม้

วิหารไม้เก่าแก่ที่ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์สถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทอาคารศาสนา ประจำปี พ.ศ. 2555 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์

ศิลปะการแกะสลัก และฉลุไม้

หน้าแหลบ หรือหน้าบันวิหาร ที่ผสมผสานศิลปะตะวันตกที่เข้าสู่ล้านนาในลวดลายก้านขดหรือลายก้านต่อดอกในลักษณะงานฉลุไม้ พร้อมกับการรับอิทธิพลการใช้สีที่มีความโดดเด่นเช่นเดียวกันกับวิหารไทลื้อ[2]

ทุนทางวัฒนธรรม

วัดพระธาตุตอดยหยวกเป็นโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์ของอำเภอปง จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ซึ่งมีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย และมีคุณค่าด้านต่าง ๆ ดังนี้

เครื่องสูง

“เครื่องราชกกุธภัณฑ์” หรือ “เครื่องสูง” มีบทบาทในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะและเป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์การยกย่องพระพุทธรูปให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์

ตุ๊กกระด้าง, ตุ๊กไม้

ตุ๊กกระด้าง เป็น ตุ๊ก (หรือธง) ที่ทำด้วยวัสดุรูป ผืนตุ๊กทำด้วยไม้แกะสลักบ้าง ปูนปั้นบ้าง บางครั้งก็เป็นโลหะแผ่นฉลุลาย ผู้สร้างมักเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์สูงหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจดี เพราะวัสดุที่ใช้มักมีราคาสูง และต้องใช้ช่างฝีมือที่ประณีต เป็นการสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

พระแผงไม้

พระแผงไม้ เป็นงานพุทธศิลป์เครื่องไม้ล้านนาที่นิยมสร้างตามคติความเชื่อในเรื่องของอดีตพุทธเจ้า โดยมีการนำพระพิมพ์มาบรรจุในแผงไม้จำนวน 28 องค์ เพื่อเป็นพุทธบูชาสืบต่อพระพุทธศาสนาจนถึง 5,000 ปี และเพื่อเป็นบุญกุศลให้กับตนเอง โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ นิพพาน [3]

ทุนทางวัฒนธรรม

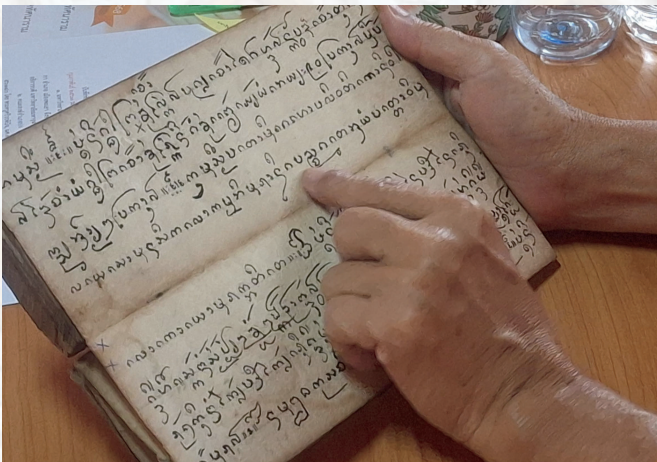
วัดพระธาตุคุดอยหยวกเป็นโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์ของอำเภอปง จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ซึ่งมีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย และมีคุณค่าด้านต่าง ๆ ดังนี้

ใบลาน

พบการจาร (เขียน) ใบลานด้วยอักษรล้านนาจำนวนหลายผูก (ฉบับ) ใบลานของที่นี่ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเป็นตำรายา และคาถาต่าง ๆ

พับสา

พับสา (หรือพับสา) เป็นสมุดที่ใช้บันทึกเรื่องราวจนกลายเป็นเอกสารของชาวล้านนาที่มีความสำคัญรองจากคัมภีร์ใบลาน ที่นี่มีพับสาที่เป็นตำรายาและชื่อสมุนไพร ส่วนพับสาเล่มนี้เป็นมนต์คาถาล้านนา

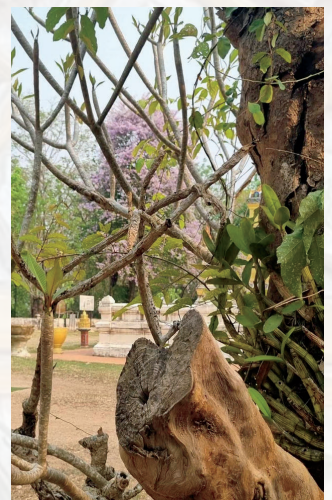
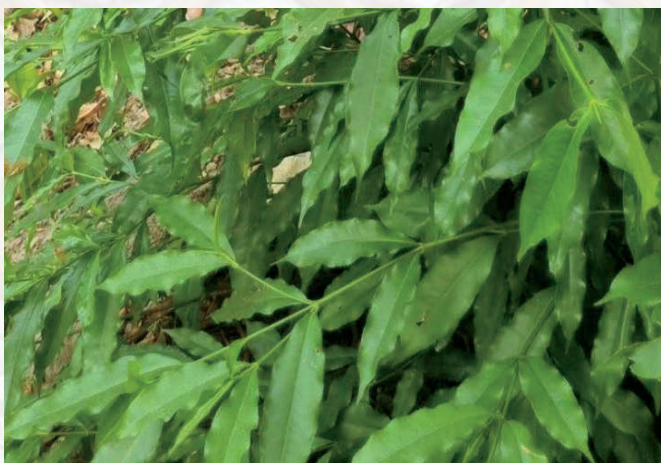
ธรรมาสน์ล้านนา

ธรรมาสน์ คือที่นั่งสำหรับตุ้เจ้า (พระสงฆ์) ใช้ในการเทศนาธรรมคำสอนให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งปัจจุบันที่วัดยังคงใช้ทุกครั้งที่มีการแสดงธรรมเทศนา

ทุนทางวัฒนธรรม

วัดพระธาตุตอดอยหยวกเป็นโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์ของอำเภอปง จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ซึ่งมีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย และมีคุณค่าด้านต่าง ๆ ดังนี้

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

นอกจากวัดพระธาตุตอดอยหยวกจะมีลานพื้นที่หญ้าสีเขียวสวยงาม สะอาด โดยรอบวิหารและพระธาตุเจดีย์แล้ว บริเวณโดยรอบวัดยังมีสวนป่าที่มีต้นไม้ใหญ่เป็นแหล่งสมุนไพรท้องถิ่นหายากนับร้อยกว่าชนิด อาทิ ต้นมะเกลือ ชะเอมเทศ ส้มป่อย ยี่หระ ยอ เสาวรสป่า ตะไคร้หอม เป็นต้น กล่าวได้ว่า เป็นพื้นที่ที่ให้ทั้งความร่มรื่นเย็นสบาย เป็นแหล่งอาหาร และอุดมไปด้วยประโยชน์ทางการรักษาโรคมากมาย

ปราชญ์ชุมชน

ปราชญ์ชาวบ้านด้านหมอพื้นบ้าน

- พระครูพิทักษ์เจติยสุนทร (คำมา จันทูปโม) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยหยวก (สมุนไพร)
- นางคำน้อย คนการ (หมอเป่า)
- นายสมาน กาวีละ

ปราชญ์ชาวบ้านด้านศิลปวัฒนธรรม

- นายเกียรทอง หมอยาดี (ช่างไม้)
- นายคา พรบิไหว (จักสาน, ฟ้อนเจิง)
- นายนิคม ธนะจักร (จักสาน, เจิงลาย, ดนตรีสะล้อ, ซอ ซึง)
- นายละคับ ปาขัน (หัตถกรรมไม้)
- นายปิยะพงษ์ อุเทน (ช่างไม้ช่างเขียน)
- นายทรง จันทนะ (ดนตรี, ช่างเขียน)
- นายน้อง งามโยธา (ช่างไม้, ช่างปูน)
- นายเหรียญ บุญรักษา
- นายคำ บุญรักษา

ปราชญ์ชาวบ้านด้านหัตถกรรม

- นายละคับ ปาขัน (หัตถกรรมไม้)
- นายกิตติพงษ์ ใจสม (หัตถกรรมไม้)
- นายปิยะพงษ์ สอนโคตร (ช่างอ็อกเชื่อม)
- นายวีรพงษ์ ปาบัน (หัตถกรรมไม้)
- นางสาวกัญญารัตน์ ใจสม (หัตถกรรมไม้)

ปราชญ์ด้านสื่อออนไลน์ อิเล็กทรอนิกส์พืเตอร์

- นายกานูวัฒน์ นามหน่อ
- นายธีรเดช ศรียา
- บายสมศักดิ์ กาวีละ

ปราชญ์ชาวบ้านด้านการเกษตร

- นายทวีศักดิ์ จิตตะ

ประเพณี และพิธีกรรมดั้งเดิม

วัดพระธาตุดอยหยวก มีประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป และพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณีสำคัญที่เป็นอัตลักษณ์ ได้แก่ ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ หรืองานขึ้นธาตุแปดเป็ง เป็นประเพณีที่ผสมผสานวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อท้องถิ่น

ในวันก่อนงานประเพณี จะมีขบวนแห่บั้งไฟไปตามคุ้มหัวเมืองทิศต่าง ๆ เพื่อบูชาและขอขมาเจ้าเมืองเก่าที่เคยปกป้องรักษา และบอกกล่าวถึงการจัดงานในวันรุ่งขึ้น ส่วนวันงานประเพณีจะมีหน่วยงานราชการและชาวบ้านทั้ง 18 ชุมชนในตำบลลงพร้อมใจกันแห่ขบวนเครื่องสักการะมาสงฆ์น้ำพระธาตุ ในช่วงค่ำมีการแข่งขันดอกไม้ไฟที่ตระการตา

ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงสายของอีกวัน จะมีการจุดบั้งไฟบูชาเจ้าเมืองเก่า และมีการแข่งขันบั้งไฟ ซึ่งจะมีผู้เข้าแข่งขันมาจากทั่วทุกสารทิศ

กระบวนการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้

วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

วัดมีทุนทางวัฒนธรรมหลากหลาย เป็นรมณีสถานตามหลักสัปายะ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของแหล่งเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา และสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ได้หลายด้าน เช่น ประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น พุทธศิลป์ และภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่น ประกอบกับชุมชนมีความต้องการสืบทอดมรดกท้องถิ่นไว้ให้ลูกหลาน

กระบวนการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัด โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนคือ 1) สำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูล 2) ตั้งนักวิจัยชุมชน 3) สังเคราะห์ข้อมูล 4) นำเสนอข้อมูลและออกแบบกิจกรรม 5) ปฏิบัติการพัฒนากิจกรรม 6) สรุปประเมินผล วิเคราะห์ปัญหา และปรับปรุง

การออกแบบกิจกรรมอิงตามทุนวัฒนธรรมในพื้นที่และความต้องการชุมชนเป็นหลัก รูปแบบกิจกรรมยังขึ้นอยู่กับช่วงเวลาพื้นที่ และงบประมาณวิจัย ซึ่งดำเนินการได้ดังนี้ (1) สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ชุมชน วัดพระธาตุตอดอยหยวก (2) การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรและพัฒนาสวนป่าสมุนไพร (3) อดีต ปัจจุบัน อนาคต: การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมวัดพระธาตุตอดอยหยวก (4) การทำสื่อเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาวัดพระธาตุตอดอยหยวก นอกจากนี้มีกิจกรรมทดลอง “ชวนน้องฟังธรรมวันออกพรรษา” ผลจากการดำเนินกิจกรรมพบว่า เด็ก เยาวชน และชุมชนพึงพอใจมาก ได้รับความรู้และประโยชน์ที่นำไปใช้และถ่ายทอดต่อได้ ที่สำคัญคือเกิดความประทับใจและภาคภูมิใจในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ทุกกิจกรรมน่าสนใจ ตรงตามความต้องการ สถานที่เหมาะสม แต่ระยะเวลาสั้นเกินไปและต้องการให้มีต่อเนื่อง

กิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในครั้งนี้ ถือว่าประสบความสำเร็จในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในด้านต่าง ๆ ทั้งประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น โดยการบูรณาการความรู้จากปราชญ์ชุมชน พระสงฆ์ และนักวิชาการ รวมถึงการใช้สื่อเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกขั้นตอน

กิจกรรม

“สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ชุมชน วัดพระธาตุดอยหยวก”

เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

เริ่มด้วยการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาความรู้ของปราชญ์ชุมชนเกี่ยวกับประเพณีขึ้นธาตุแปดเป็ง โดยให้เด็กและเยาวชนในชุมชนมาร่วมช่วยจัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในวันงานประเพณีที่จะมาถึง ร่วมกับคนในชุมชน และเมื่อถึงวันงานประเพณีฯ จะมีการประกวดภาพถ่ายความประทับใจเกี่ยวกับประเพณีนี้ โดยเด็กและเยาวชนเข้าร่วมสังเกตการณ์ รวมทั้งช่วยงานกิจกรรมต่าง ๆ แล้วถ่ายภาพที่ตนประทับใจในงาน แล้วส่งเข้าประกวด โดยมีคนในชุมชนและผู้ที่มีร่วมงานเป็นผู้ให้คะแนน

กิจกรรมดังกล่าวเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ซึมซับรับรู้ เรียนรู้ มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและชุมชน เป็นการปลูกฝัง และกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดความรัก ความหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่น อันเป็นบ่อเกิดความคิดที่จะอนุรักษ์สืบทอด วัฒนธรรมประเพณีเก่าแก่ของชุมชนได้

กิจกรรม

“การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรท้องถิ่นและพัฒนาสวนป่าสมุนไพร”

ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่น

เป็นกิจกรรมที่กลุ่มเด็ก เยาวชน และคนในชุมชน เข้าร่วมรับฟังการบรรยายให้ความรู้เรื่องสมุนไพรภายในวัดจากเจ้าอาวาสและผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน พร้อมทั้งการเที่ยวชมสวนสมุนไพรและได้ร่วมปลูกสมุนไพรหายาก

นอกจากนั้นยังมีการให้ความรู้และฝึกปฏิบัติการทำคิวนารโคัดป้ายชื่อและสรรพคุณของสมุนไพร พร้อมทั้งเทคนิคการเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับวัดและสมุนไพรลงในสื่อโซเชียล โดยคณาจารย์และเจ้าหน้าที่จาก มจร.

ปิดท้ายด้วยการร่วมกันจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรวัดพระธาตุดอยหยวกบริเวณหน้าวัด

ภาพร หงษ์ทอง และคณะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

ทีมวิจัยชุมชนวัดพระธาตุดอยหยวก

ข่าว

ชื่ออื่น : กุ๊กกโรสัน, ข่าตาแดง, ข่าหยวก, ข่าหลวง, ข่าใหญ่

ชื่อภาษาอังกฤษ : Alpinia galanga (L.) Willd.

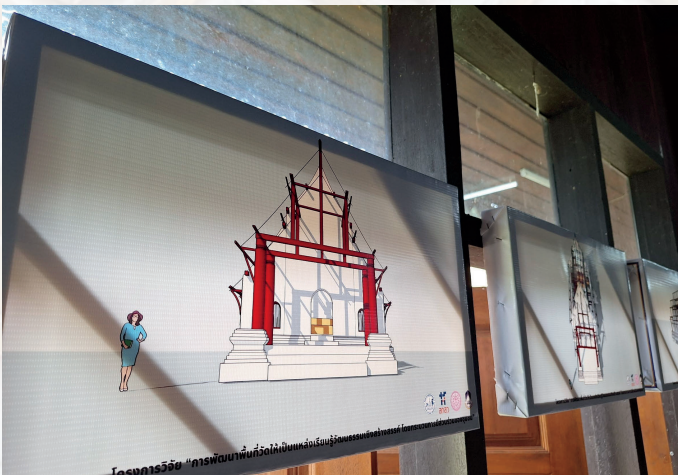
สรรพคุณ : เป็นยาขับลม บำรุงธาตุ แก้ไอ ช่วยย่อยอาหาร แก้บิด แก้ปวดท้องจากเสียด แก้โรคปวดข้อ และโรคหลอดลมอักเสบ ขับน้ำคาวปลา ขับรก

กิจกรรม

“อดีต ปัจจุบัน อนาคต : การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัดพระธาตุดอยหยวก”
ส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา และพุทธศิลป์ท้องถิ่น

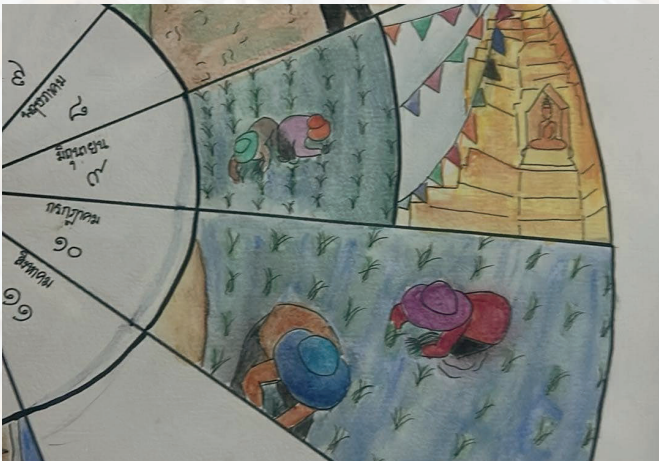

เป็นกิจกรรมที่จัดให้สามเณรโรงเรียนวัดนาปรังวิทยา อำเภอปาง และพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับฟังเรื่องเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ถึงความเป็นมาและความทรงจำเกี่ยวกับวัดพระธาตุดอยหยวก พร้อมทั้งการบรรยายและนำชมพุทธศิลปกรรมของวัด โดยอาจารย์จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา นอกจากนี้ มีการบรรยายเรื่องพระสงฆ์ พุทธศิลป์ พุทธธรรม : พระสงฆ์กับการจัดการพุทธศิลป์ตามหลักพุทธธรรม โดยพระอาจารย์ นักวิชาการอิสระทางด้านพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายชุมชนถึงบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและชุมชน การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัดพระธาตุดอยหยวก โดยมีผู้เข้าร่วมคือนายกเทศมนตรีตำบลปง ผู้จัดการโรงเรียนวัดนาปรังวิทยา ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านดง และชุมชนบ้านหนูน สมาชิกสภาเทศบาลตำบลปง และตัวแทนชุมชน

กิจกรรม

“การทำสื่อเผยแพร่ประวัติความเป็นมา มรดกวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาของวัดพระธาตุดอยหยวก”

กิจกรรมต่อยอดการเรียนรู้

เป็นกิจกรรมต่อยอดการเรียนรู้ โดยคณะผู้วิจัย ได้คัดเลือกเด็กและเยาวชนในชุมชนที่มีความถนัดและความสนใจในการทำสื่อเบื้องต้น ไปเข้าร่วมใน “โครงการเด็กพะเยาส่งสื่อพัฒนาเมืองเพื่อทุกคน” ที่สนับสนุนโดยเครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดพะเยา และพะเยาทีวี เพื่อไปเรียนรู้ดูงานและฝึกทำงานสื่อวัฒนธรรม อันจะทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ สามารถจัดทำสื่อเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณี และเรื่องราวของชุมชนตนเอง กระทั่งสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้มาสอนกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนต่อไปได้

ในเบื้องต้นเด็กได้ตั้งเพจในเฟซบุ๊กชื่อว่า “เสียงของเรา” เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับวัดพระธาตุดอยหยวก และฝึกทำแผนภาพปฏิทินวัฒนธรรมชุมชน

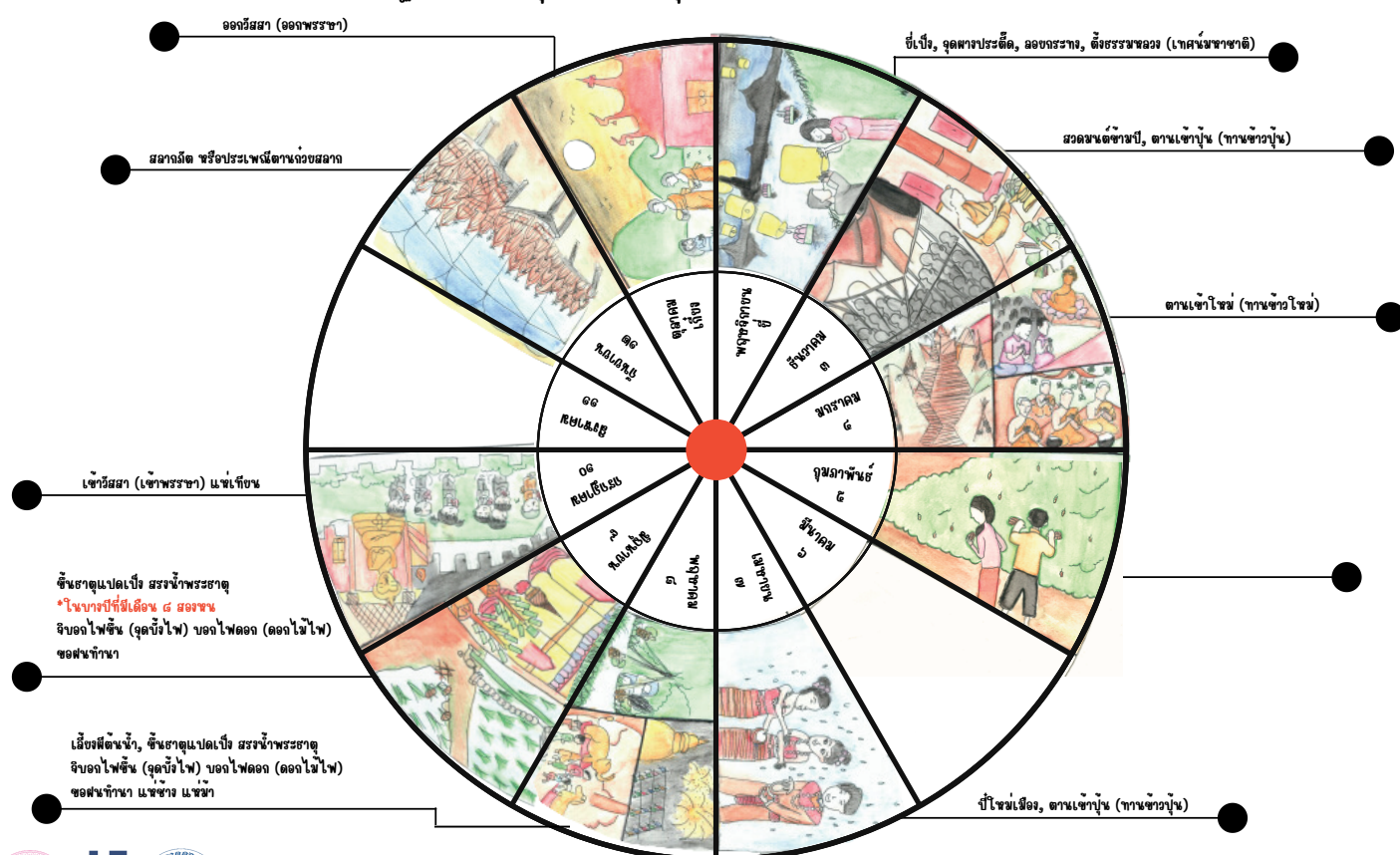
ปฏิทินชุมชน

ผลงานส่วนหนึ่งของกิจกรรมต่อยอดการเรียนรู้การทำสื่อฯ

ปฏิทินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการดำรงชีวิต และศาสนาในรอบ 12 เดือนของชุมชนวัดพระธาตุดอยหยวก ดังนี้

- เดือนเกียง (ตุลาคม) ออกวัสสา (ออกพรรษา)
 - เดือนยี่ (พฤศจิกายน) ยี่เป็ง, จุดดวงประทีต, ลอยกระทง และตั้งธรรมหลวง (เทศน์มหาชาติ)
 - เดือน 3 (ธันวาคม) สวดมนต์ข้ามปี, ตานเข้าปุ่น (ทานข้าวใหม่) และเข้ากัมม์ของสงฆ์ หรือเข้ารุกขมูล
 - เดือน 4 (มกราคม) เข้ากัมม์ของสงฆ์ หรือเข้ารุกขมูล, ตานเข้าใหม่ (ทานข้าวใหม่), เดือน 5 (กุมภาพันธ์) เก็บส้มป่อย
 - เดือน 7 (เมษายน) ปีใหม่เมือง (ปีใหม่เมือง), ตานเข้าปุ่น (ทานข้าวปุ่น)
 - เดือน 8 (พฤษภาคม) เลี้ยงผีต้นน้ำ, ขึ้นธาตุแปดเป็ง สรงน้ำพระธาตุ, จีบอกไฟขึ้น (บั้งไฟ) บอกไฟดอก (ดอกไม้ไฟ), ขอฟนทำนา, แห่ช้าง แห่ม้า ขอฟน และเข้าวัสสา (เข้าพรรษา) แห่เทียน
 - เดือน 9 และเดือน 10 (มิถุนายน และกรกฎาคม) ขอฟนทำนา, แห่ช้าง แห่ม้า ขอฟน และเข้าวัสสา (เข้าพรรษา) แห่เทียน
- *ในบางปีที่ปฏิทินล้านนามีเดือน 8 สองหนจะเลื่อนงานขึ้นธาตุ ฯ ไปจัดในหนที่สอง
- เดือน 12 (กันยายน) ประเพณีตานก๋วยสลากหรือสลากภัต

ปฏิทินวัฒนธรรมชุมชนวัดพระธาตุดอยหยวก ตำบลปง อำเภอบาง จังหวัดพะเยา

กิจกรรม

กิจกรรมทดลอง “ชวนน้องฟังธรรมในวันออกพรรษา”

“ชวนน้องฟังธรรม”

เป็นกิจกรรมทดลองที่ได้ชวนให้เด็กมาสวดมนต์ และฟังธรรมร่วมกับผู้เฒ่าผู้แก่และคนในชุมชน ก่อนที่จะทำกิจกรรมอื่นๆ ตามที่ได้นัดกันไว้

ผลปรากฏว่า เด็กๆ ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นอกจากจะได้ไหว้พระสวดมนต์และฟังธรรมแล้ว เด็กๆ ได้เห็นและร่วมทำพิธีสมมา (ขอขมา) แก้ว 5 โกฐาก คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ พระกัมมัฏฐาน ครูบาอาจารย์ และที่วัดนี้ยังรวมไปถึงการขอขมาพระธาตุเจดีย์ เสนาสนะ และเสี้ยววัดอีกด้วย ซึ่งเป็นประเพณีที่ทำเนื่องในโอกาสทำบุญวันออกพรรษา วันสงกรานต์ และวันปีใหม่ (สงกรานต์) เท่านั้น

การเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนอย่างสงบและเป็นระเบียบเรียบร้อยในครั้งนี้ ไม่เพียงเป็นการฝึกสมาธิ ทำให้เด็กเกิดความสงบสบายใจ แต่เป็นภาพประทับใจของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

กิจกรรม

การสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัด
โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

การสร้างเครือข่ายที่ควบคู่ไปกับการพัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นการส่งเสริมการพัฒนา วัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ด้วยการรวมพลังของชุมชน วัด และหน่วยงานต่างๆ เริ่มต้นจากการวางแผน โดยการศึกษาและรวบรวมข้อมูลชุมชน นำไปสู่การสร้างกลุ่มผู้ดูแลและผู้สนใจ ร่วมกันออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม จากนั้นจึงดำเนินการจัดกิจกรรมร่วมกัน แล้วขยายความร่วมมือไปยังหน่วยงานต่างๆ มีการประเมินผล การรับผลประโยชน์ และการพัฒนาเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

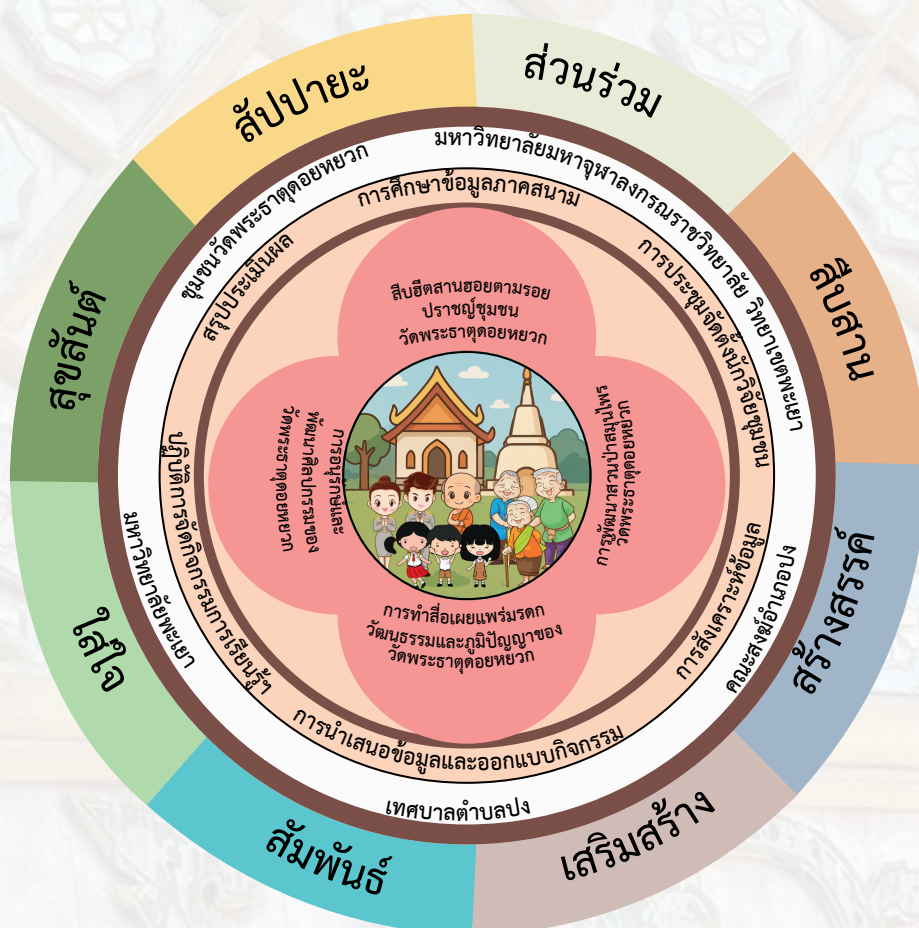
การสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในครั้งนี้ได้ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ในการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในระดับชุมชน กับเทศบาลตำบลปง คณะสงฆ์อำเภอปง กำนันตำบลปง ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนูน หมู่ 6 และบ้านดง หมู่ 13 และข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ กับคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

ภาพพร หงษ์ทอง และคณะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

องค์ความรู้จากการวิจัย

ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่วัดพระธาตุคุดอยหยวกครั้งนี้ พบว่า มีปัจจัยสำคัญร่วมกัน 8 ประการ คือ สบายะสถาน (Suitable Place/ Sappaya Place), การสืบสาน (Inheritance), ความใส่ใจ (Care), การมีส่วนร่วม (Participation), กิจกรรมสร้างสรรค์ (Creativity), การเสริมสร้างเครือข่าย, ความสุข (Happiness) และ ความสัมพันธ์ (Relationship) กล่าวคือ วัดเป็นห้องเรียนธรรมชาติ มีพื้นที่เรียนรู้เป็นรมณีสถาน และมีทุนวัฒนธรรมอันเป็นองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาตามหลักสัปปายะ ผนวกกับความต้องการของชุมชนคือ การสืบสานมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้คงอยู่นานที่สุด โดยมีผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นปราชญ์ชุมชนที่มีความรักความใส่ใจดูแลลูกหลานในชุมชน ร่วมด้วยพลังชุมชนและเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม เพื่อสรรสร้างพัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นอย่างหลากหลายและบูรณาการ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความสุขสนุกสนาน ความรัก ความหวงแหน และตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทำให้วัดและชุมชนได้มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ยังนำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ทั้งระหว่างคนต่างวัย และระหว่างชุมชนกับวัดให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขมากขึ้น

รายการอ้างอิง

มานะ ไชยสถาน. เรียบเรียง. เล่าขานอดีต และฮีตฮอยประเพณีวัดพระธาตุคุดอยหยวก “ขึ้นธาตุแปดเป็ง”. พะเยา :
ร้านต้นกล้าวิชาการ, 2557.

สัมพันธ์ วุฒิพงษ์ หมั่นทำ. นักวิชาการอิสระ. วันที่ 1 มีนาคม 2568.

ฤชิตเทพขาว พลอยท่า และคณะ. “แนวทางการสร้างสรรค์พระเมฆเชิงพุทธศิลป์ล้านนา”,วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา
.ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2563) : 325 - 344.

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย: ดร.นภาพร หงษ์ทอง

นักวิจัยร่วมโครงการ:

พระปลัดสุกฤษฎ์ ปิยสีโล, ดร.

พระครูศรีวรพินิจ, ผศ. ดร.

ผศ. ดร.สัทธา วิเศษ

ผศ. ดร.ชูชาติ สุทธะ

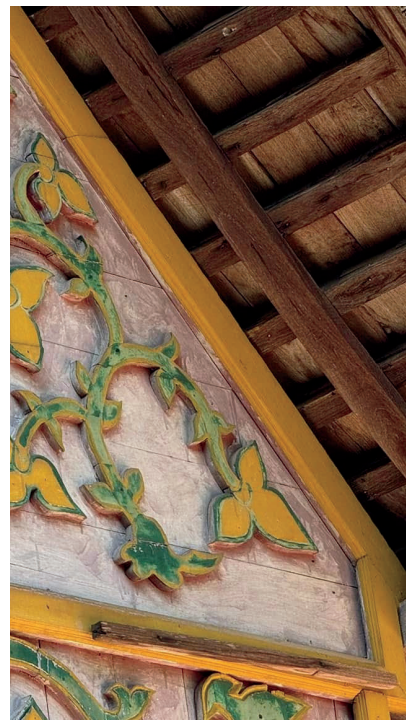
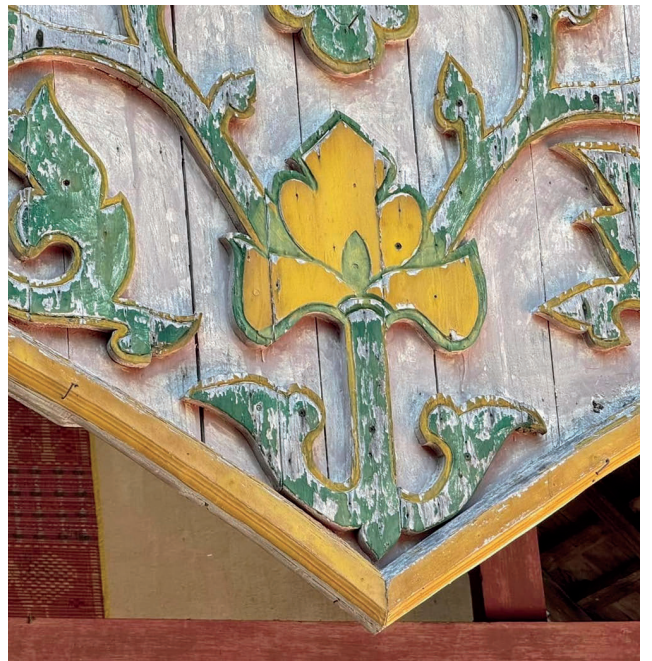
ผู้ช่วยนักวิจัย: เมษยา เสมอเชื้อ

Wat Phrathat Doi yuak

พระธาตุคุดอยห้วยคูเมือง
นามลือเลื่องภูลังกา
รักสัตว์ป่าดอยผาช้าง
ถ้ำผาตั้งตระการตา
ตาดขาวงามล้ำเลิศ
แหล่งกำเนิดแม่น้ำยม

วัดพระธาตุดอยหยวก

WAT PHRATHAT DOI YUAK

แหล่งอ้างอิงรูปภาพ

พะเยาทีวี

ที่นี่เมืองปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา

เสเจียม หมอยาดี

อดิสร วงศ์แก้ว

ชัยวัฒน์ จันทิมา

งานศิลป์ และผู้ช่วยนักวิจัย : เมษยา เสมอเชื้อ

ภายใต้โครงการวิจัย : “การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน”